

Κεφάλαιον Α΄

Ἡ διαίρεσις τῆς καλολογίας τοῦ Πλωτίνου

Τὸ καλόν, διδάσκει ὁ Πλωτῖνος (Ἐνν. Ι. 6, 1, σελ. 50 ἐν ἀρχῇ), τὸ ἀντιλαμβανόμεθα ἢ διὰ τῶν αἰσθήσεων, ἢ ἄνευ τῆς μεσολαβήσεως αὐτῶν. Τὸ πρῶτον εἶναι ἐν σώμασι καὶ δυνάμεθα νὰ τὸ ὀνομάσωμεν καλόν αἰσθητόν· τὸ δεύτερον, ἀσύνδετον ὄν πρὸς τὴν καθ' ἡμᾶς ὕλην, ὑπερβαίνει τὴν ἀντιληπτικότητα τῶν αἰσθήσεων, διὰ τοῦτο ἠδύνατο νὰ κληθῇ τὸ ὑπὲρ αἴσθησιν καλόν. Δύο λοιπὸν προκύπτουσιν ἐντεῦθεν μέρη τῆς καλολογίας, σαφῶς ἀπ' ἀλλήλων διακεκριμένα: τὸ μὲν περὶ τοῦ αἰσθητοῦ, τὸ δὲ περὶ τοῦ ὑπὲρ αἴσθησιν κάλλους πραγματευόμενον· ἀμφοτέρωθεν δὲ ἀνάλογα πρὸς τὴν παρά τε τῷ Πλάτωνι καὶ τῷ Πλωτίνῳ τηρουμένην διάκρισιν μεταξὺ τοῦ αἰσθητοῦ καὶ τοῦ ὑπὲρ αἴσθησιν κόσμου ἐν γένει.

Ἄλλὰ τὸ ὑπὲρ αἴσθησιν κάλλος ὑπάρχει —κατὰ Πλωτῖνον— τοῦτο μὲν ἐν τοῖς ὅσα ψυχῆς ἔχεται, ἡγούνται αἱ ἐξέσι, αἱ πράξεις, αἱ ἀρεταὶ αὐτῆς, τοῦτο δὲ ἐν τῷ κυρίως νοητῷ κόσμῳ, ἡγούν τῷ Νῶ. Κατὰ συνέπει-

αν τὸ ὑπὲρ αἴσθησιν κάλλος ὑποδιαιρεῖται εἰς κάλλος ἠθικὸν καὶ κάλλος νοητὸν, ἢ ἰδεῶδες ὡς λέγουσι σήμερον. Καὶ τὸ σχετικὸν τῆς καλολογίας μέρος ἄρα ὑποδιαιρεῖται εἰς δύο χωριστὰ κεφάλαια, τοῦ μὲν περὶ τοῦ ἠθικοῦ, τοῦ δὲ περὶ τοῦ νοητοῦ διαλαμβάνοντος κάλλους. Τί δὲ περὶ τοῦ αἰσθητοῦ; Τὸ καλόν, τὸ ὁποῖον ἀντιλαμβανόμεθα διὰ τῶν αἰσθήσεων ἢ ἔχει τὴν ἰδιότητα νὰ ἦναι τοιοῦτον ἐκ φύσεως, ἢ ἀποκτᾶ ταύτην διὰ τῆς τέχνης: Ὡς πρὸς ἐκεῖνο εἶναι καὶ λέγεται φύσει κάλλος γινόμενον, λέγει ὁ Πλωτῖνος, ὡς πρὸς τοῦτο, τέχνη καλὸν εἴργασμένον¹. Διπλοῦν ἄρα καὶ τὸ αἰσθητὸν καλὸν καὶ εἰς δύο κεφάλαια διαιρετέον καὶ τὸ περὶ τούτου μέρος τῆς καλολογίας τοῦ Πλωτίνου.

Τὸ εὐόριστον καὶ πως μεθοδικὸν τοῦτο πνεῦμα περὶ τὴν ταξινόμησιν τοῦ καλοῦ δὲν ὑπάρχει παρὰ Πλάτωνι. Ἡ Διοτίμα, ἢ μᾶλλον ὁ Σωκράτης ἐν τῷ Συμποσίῳ (σελ. 210-212) διακρίνει τὸ ἐπὶ σώμασι, τὸ ἐν ταῖς ψυχαῖς καὶ τὸ ἐπ' εἶδει κάλλος, ὡς τρεῖς διαφόρους αὐτοῦ βαθμούς, εἶναι ἀληθές, ἀλλ' ἢ διαίρεσις αὕτη, ἐξ ἠθικῶν μᾶλλον παρὰ ψυχολογικῶν ἀρχῶν ἀναχωροῦσα, κυμαίνεται πολὺ παρὰ Πλάτωνι: οὕτως ἐν τῷ αὐτῷ χωρίῳ ἀνακεφαλαιῶν τὰ εἰρημένα ὁ Σωκράτης χωρίζει τὸ καλὸν εἰς τέσσαρας βαθμούς: τὸ ἐν σώμασι καλόν, τὸ ἐν ἐπιτηδεύμασι, τὸ ἐν μαθήμασι καὶ τέλος τὸ θεῖον, τὸ μονοειδές καλόν. Ὁ δὲ νεοπλατωνικὸς Ἑρμείας, ὑπομνηματίζων τὸν Φαῖδρον τοῦ Πλάτωνος, εὕρισκει τὸ καλὸν ἐν

1. Ἐνν. V. 9. 3. σελ. 557.

τῷ διαλόγῳ τούτῳ (σελ. 65) διηρημένον πρῶτον εἰς τὸ ἐν αἰσθήσει καὶ τῇ φύσει, εἶτα τὸ ἐν λόγοις καὶ ἀνωτέρω τὸ ἐν νῷ καὶ τελευταῖον τὸ ἐν θεοῖς καλόν. Ὡς βλέπει τις, οὐδὲ λόγος γίνεται ἐν τῇ διαιρέσει ταύτῃ περὶ τοῦ ἐν τῇ τέχνῃ καλοῦ· θὰ ἐκλίνομεν δὲ νὰ παραδεχθῶμεν αὐτὸ ἀντιπροσωπευόμενον ἀνωτέρω ὑπὸ τοῦ ἐν ἐπιτηδεύμασιν, ἐὰν δὲν ἐγνωρίζομεν πόσον ὁ Πλάτων ὑπετίμα τὰς τέχνας καὶ τὰ καλλιτεχνήματα, θεωρῶν τὸ ἐν αὐταῖς κάλλος ὑποδεέστερον καὶ ψευδέστερον τοῦ ἐν τῇ φύσει.

Ἡ διχῆ διαιρετότης αὕτη τῆς τοῦ καλοῦ φιλοσοφίας τοῦ Πλωτίνου μᾶς ἐνθυμίζει ἀνάλογόν τι ἐν ὄλῳ αὐτοῦ τῷ συστήματι: Ἐν τῷ νῷ, ἐν ταῖς ιδέαις, ἐν τῇ ψυχῇ, ἐν αὐτῷ τῷ σωματικῷ κόσμῳ ἐπικρατεῖ τὸ δυαδικὸν τῆς διαιρέσεως σχῆμα. Ὁ νοῦς, εἷς καὶ ὁ αὐτός, εἶναι νοοῦν καὶ νοούμενον², νοεῖν καὶ εἶναι, νοῦς καὶ ὄν. Αἱ ιδέαι, τόσον ἀπλαῖ καὶ ἐνιαῖαι, συνίστανται ἐξ εἶδους καὶ ὑπερκοσμίας τινὸς ὑλικῆς ὑποστάσεως, οἷον τῆς ἐννοίας τῆς ὕλης³, καὶ εἶναι ἐκάστη μορφοῦν καὶ μορφοῦμενον, ὡς εἶναι ὁ νοῦς νοοῦν καὶ νοούμενον. Ἡ ψυχὴ τοῦ παντὸς ὄχι μόνον τοῦτο εἶναι⁴ ἀλλὰ καὶ διχάζεται τοῦτ' αὐτὸ ὑπὸ τοῦ Πλωτίνου εἰς πρώτην καὶ δευτέραν, εἰς νοεράν καὶ ὕλωδεστέραν, ὅπως ἡ μὲν παραγάγη τὰς ψυχὰς τῶν ἀθα-

2. Εἰ γὰρ ἡ μὲν οὐσία αὐτοῦ ἄλλη, ἢ δὲ νοεῖ ἕτερα αὐτοῦ, αὐτὴ ἡ οὐσία αὐτοῦ ἀνόητος ἔσται. Ἐνν. V. 9. 5.

3. Ἐνν. II, 4, 5, σελ. 161, 162. Ἰδ. κατ. Κεφ. Δ' καὶ Ε'.

4. Ἐνν. V. 9, 3.

νάτων ἢ δὲ τὰς τῶν θνητῶν⁵. Τέλος τὰ κοσμικὰ φαινόμενα συνίστανται καὶ αὐτὰ ἐκ τῆς ὑποκειμένης αὐτοῖς ὕλης καὶ εἰδώλου τινός τῆς ἐν ταῖς ιδέαις μορφῆς⁶. Πρὸς τὸ γεγονὸς τοῦτο οὐδεὶς τῶν πρὸ ἡμῶν, καθ' ὅσον ἡμεῖς γνωρίζομεν, ἐσχέτισε τὴν τοῦ καλοῦ διάκρισιν, καὶ διὰ τοῦτο ἴσως αἱ ὑπάρχουσαι διαιρέσεις τῆς Πλωτινείου καλολογίας τυγχάνουσι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἀτελεῖς, ὡς προερχόμεναι ἐκ τῆς ἀνάγκης τοῦ νὰ τηρηθῆ τις ἐν τῇ ἀναπτύξει τοῦ θέματος μέθοδος μᾶλλον παρὰ ἐκ τῶν μεταφυσικῶν ἀρχῶν τῆς φιλοσοφίας τοῦ Πλωτίνου. Οὕτως ὁ μὲν Γρηγορόβιος εὕρισκει τὸ καλὸν ὑπάρχον ἐν τρισὶ βαθμοῖς παρ' αὐτῷ. Πρῶτον βαθμὸν λέγει τὸ αἰσθητόν, δεύτερον τὸ ἠθικὸν καὶ τρίτον τὸ ἰδανικὸν κάλλος (σελ. 116) ἐνῶ ὁ Brenning διακρίνει ἐν τῇ πραγματεία αὐτοῦ καλὸν φυσικόν, καλὸν τεχνητὸν καὶ καλὸν τὸ ὑπὲρ αἴσθησιν (σελ. 7).

Ἐτέρα τις ἀνάλογος σχέσις μεταξὺ τῆς καλολογίας τοῦ Πλωτίνου καὶ τῆς ὅλης αὐτοῦ φιλοσοφίας φαίνεται ὑφισταμένη ἐν τῷ ὅτι, ὅπως τὰ ὄντα ἐν γένει, οὕτω καὶ τὸ καλόν, κατ' αὐτόν, ἐξασθενεῖ καὶ ἐξαχρειοῦται, κατὰ λόγον τῆς ἀπὸ τῆς ἀρχικῆς αὐτοῦ πηγῆς, ἡγουν τοῦ Ἐνὸς ἀποστάσεως. Τὸ γεγονὸς τοῦτο εἶναι ἄρα γε ἀποτέλεσμα τυχαίας τινός μόνον καὶ ἀπατηλῆς ἀναλογίας, ἢ προκύπτει παρὰ Πλωτίνω ὡς αὐστηρὰ λογικὴ συνέπεια τῆς περὶ καλοῦ μεταφυσικῆς του; Τὴν ἀπάντησιν θὰ λά-

5. Περὶ τούτου πλείοτερα κατωτέρω, ἐν Κεφ. Ε'.

6. Ἐνν. ΙΙ, 4, 6, 162. Ἴδ. κατ. Κεφ. Δ'.

βωμεν προϊόντες παρ' αὐτοῦ τοῦ Πλωτίνου. Πρὸς τὸ παρὸν ἀρκεσθῶμεν εἰς τὸ ἀποκτηθὲν ἀποτέλεσμα καὶ διαιρέσωμεν τὴν καλολογία, ὡς αὐτὸς θὰ ἐποίει, ἐὰν ἐπρόκειτο νὰ μᾶς δώσῃ αὐτὴν ἐν ἀρτίῳ συστήματι, καὶ κατὰ τὸ πνεῦμα τῆς νέας ἐπιστήμης. Ἴδου ἡ διαίρεσις.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Περὶ τοῦ αἰσθητοῦ καλοῦ

Κεφ. Α'. περὶ τοῦ φυσικοῦ καλοῦ.

Κεφ. Β'. περὶ τοῦ τεχνητοῦ καλοῦ.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Περὶ τοῦ ὑπὲρ αἰσθησιν καλοῦ

Κεφ. Α'. περὶ τοῦ ἠθικοῦ καλοῦ.

Κεφ. Β'. περὶ τοῦ νοητοῦ καλοῦ.

Μ' ὅλα ταῦτα ἐδῶ δὲν προτιθέμεθα νὰ εἰσαγάγωμεν ὑπὸ τὸ σχῆμα τοῦτο τὸ ἐν ταῖς Ἐννεάσι τοῦ Πλωτίνου δι-εσπαρμένον ὑλικὸν πρὸς καταρτισμὸν ὀλοκλήρου καλο-λογικοῦ συστήματος, ἀναλόγου πρὸς τὰ παρόμοια ἔργα τῆς σημερινῆς ἐπιστήμης: Τὸ πρόβλημα εἶναι ἀληθῶς λίαν ἐπαγωγὸν καὶ ἴσως ἴσως οὐχὶ ἀδύνατον πρὸς λύσιν· ἀλλ' ὁ ἀποδυόμενος εἰς αὐτὸ θὰ ἔχη κατ' ἀνάγκην ὄχι μόνον νὰ συμπληρώσῃ ἀφ' ἑαυτοῦ πλεῖστα ὅσα χάσματα ἀλλὰ καὶ νὰ συμπεριλάβῃ ἐν τῇ καλολογία πολλὰ καθα-ρῶς ἠθικὰ καὶ θεοσοφικὰ στοιχεῖα τῆς νεοπλατωνικῆς φιλοσοφίας, τοῦθ' ὅπερ ἤθελεν ἐπιβάλλει εἰς τὸ ἔργον αὐ-τοῦ διαστάσεις ἀνυπολογίστους καὶ ὑπερβῆ τὰ ὅρια ἀ-πλῆς μονογραφίας εὐσυνόπτου, οἷαν προδιαγράφει ἡμῖν

ὁ σκοπὸς τῆς παρούσης πραγματείας. Διὰ τοῦτο ἐν τοῖς ἐπομένοις, ὡς πρὸς μὲν τὸ ὑπὲρ αἴσθησιν κάλλος, δὲν θὰ λάβωμεν αὐτὸ ὑπ' ὄψιν, εἰ μὴ καθ' ὅσον χρησιμεύει ὡς μεταφυσικὴ βᾶσις τῆς τοῦ Πλωτίνου καλολογίας· ὡς πρὸς δὲ τὴν διαίρεσιν θέλομεν μιμηθῆ αὐτὸν τὸν Πλωτῖνον, χωρίζοντες τὰ ἀφορῶντα τὸ αἰσθητὸν κάλλος εἰς διαφόρους παραγράφους, οὕτως ὥστε ὁ ἀναγνώστης νὰ ἔχη τὴν καθ' αὐτὸ καλολογίαν τοῦ Πλωτίνου ἐνώπιόν του, καὶ ταύτην πάλιν μόνον κατὰ τὴν μέθοδον αὐτοῦ τοῦ ἰδίου ἐκτεθειμένην. Ἐὰν δέ που φανῶμεν ἐνδιατρίβοντες πλεόν τοῦ δέοντος εἰς τὰ περὶ τὴν Ὀντολογίαν αὐτοῦ, πράττομεν τοῦτο ὄχι μόνον διότι τὸ καλὸν παρὰ τοῖς νεοπλατωνικοῖς εἶναι αὐτὴ αὕτη ἡ οὐσία, καὶ ἐπομένως ἡ περὶ αὐτοῦ θεωρία δὲν ἐννοεῖται ἄνευ τῆς περὶ τῶν ὄντων φιλοσοφίας, ἀλλὰ καὶ διότι ἐνομίσαμεν, ὅτι περιληπτικὴ τις ἔκθεσις τοῦ ὅλου Πλωτινείου συστήματος δὲν θὰ ἔβλαπτε παρ' ἡμῖν γιγνομένη.

Κεφάλαιον Β'

Τὸ ἀντιληπτικὸν τοῦ καλοῦ ὄργανον

Τὸ πλεῖστον τοῦ αἰσθητοῦ καλοῦ, λέγει εὐθύς ἀρχόμενος ὁ Πλωτῖνος, ὑπάρχει ἐν ταῖς διὰ τῆς ὀράσεως γιγνομέναις ἡμῖν ἐντυπώσειςιν. Τὸ πλεῖστον: διότι ἀφ' ἐνὸς μὲν ἢ ὄψις, ἐναργεστάτη καὶ ὀξύτατη οὔσα τῶν διὰ τοῦ σώματος αἰσθήσεων¹, ἀντιλαμβάνεται τὸ καλὸν εἰς ἀποστάσεις, ἐξ ὧν οὔτε ἀφή, οὔτε ὀσμὴ, οὔτε ἤχος ἠδύνατο νὰ φθάσῃ μέχρῃς ἡμῶν, ἀφ' ἐτέρου δέ, ὃ τε φυσικὸς καὶ ὁ τεχνητὸς κόσμος εἶναι τοιοῦτος, ὥστε νὰ παρέχουσιν ἑαυτοὺς πρὸ πάντων τῇ ὀράσει εἰς καλολογικὴν ἀπόλαυσιν. Γραφικὰ, γλυπτικὰ, ἀρχιτεκτονικὰ ἔργα, ἐξωραΐζοντα πᾶσαν τῆς ἀρχαιότητος πόλιν ἔτι καὶ ἐπὶ Πλωτίνου, πόσον ἐτοιμῶς ἔδιδον ἑαυτὰ εἰς θαυμασμὸν τῶ βουλομένῳ. Ἄλλου εἶδους καλὰ ὑπῆρχον, ὑποθέτομεν, οὐχ ἤττον ἀφθονα, ἀλλ' ἢ ἀπόλαυσις τούτων οὔτε πρόχειρος οὔτε ἐπίσης ἄμεσος ἠδύνατο νὰ ἦναι: Μόνον ἢ ὄρασις ἔχει τὸ ἐπίζηλον πλεονέκτημα νὰ ἀντιλαμβάνη-

1. Οὕτω καλεῖ αὐτὴν ὁ Πλάτων ἐν Φαίδρῳ σελ. 250 D.

ται διὰ μιᾶς ὅλην τὴν πρὸς αὐτὴν ἐστραμμένην ἐπιφάνειαν τῶν σωμάτων, ὅλην αὐτῶν τὴν ἀποπτικὴν ἐμφάνισιν, συνορῶσα τότε σύνολον καὶ τὰ συστατικά του μέρη καθ' ἕκαστα, ἐν τῇ ἑαυτῶν συμμετρίᾳ καὶ ἀναλογίᾳ πρὸς τε τὸ ὅλον καὶ πρὸς ἄλληλα, ὡς καὶ ἐν τῇ παραλλαγῇ τῶν ἐπανθούτων αὐτοῖς χρωμάτων. Ἐπομένως μόνον ἡ ὄρασις ἀποκομίζεται ἡμῖν συγχρόνως καὶ ἀμέριστον τὴν ἐντύπωσιν τῆς τοῦ καλοῦ ἐπιδράσεως. Ἡ ἀκοὴ μᾶς προσφέρει τὸ καλὸν ἐν χρονικῇ ἀκολουθίᾳ καί, οὕτως εἰπεῖν, κατὰ σταγόνας μόνον: Μουσικὰς συνθέσεις τὰς ἀκούομεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐξελισσομένας πρὸ τῆς κρίσεως ἡμῶν, εἰς τρόπον ὥστε τὸ σύνολον αὐτῶν οὐδέποτε ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῆς ψυχῆς μετ' ἴσης τῶν διαφόρων μερῶν ἐντάσεως· καθ' ἣν στιγμὴν πληροῦσι τὴν ἀκοὴν ἡμῶν ζωηραὶ τινες καὶ ἁρμονικαὶ συμπτώσεις τόνων, αἱ τὰς ὁποίας ἠκούσαμεν πρὸ μικροῦ ἐπίσης ζωηρῶς, ἐκλείπουσιν ἤδη ἀπηχοῦσαι ὅλον ἐν ἀμυδρότερον².

2. Πρβλ. F. Th. Vischer, Aesthetik, oder Wissenschaft des Schönen. Leipzig. 1864. 57. Erster Theil. S. 183. Ἐννοεῖται ὅτι ἐνταῦθα πρόκειται περὶ τῆς ἀντιλήψεως τοῦ ἐξωτερικοῦ καλοῦ καὶ οὐχὶ περὶ τῆς ἐσωτερικῆς αὐτοῦ συνόψεως ὑπὸ τῆς ψυχῆς τοῦ παράγοντος καλλιτέχνου. Διότι ὁ τελευταῖος, εἴτε μουσικὸς εἴτε ποιητὴς εἶναι, πρὶν ἢ συνθέσῃ ἐν χρόνῳ τὰ διάφορα τοῦ ἔργου του μέρη, ἔχει τὸ σύνολον αὐτοῦ συγχρόνως προκείμενον πρὸ τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς καὶ ὑφίσταται τὴν ὑπὸ τοῦ συνόλου πάθησιν καὶ συγκίνησιν, ὡς ἐὰν τὸ ἔβλεπεν ἐν χώρῳ. Πρβλ. Encyclop. Brit. ἐν λέξει μουσική σελ. 700, ἐνθα τοῦτο μαρτυρεῖται ὑπὸ τοῦ Χερουβίνη περὶ ἑαυτοῦ, ὡς μουσικοῦ συνθέτου.

Ἐπειτα ἐν αὐτῇ τῇ ἐξωτερικῇ φύσει πόσον ἀνίσως εἶναι διηρημένον τὸ αἰσθητὸν καλὸν μεταξὺ τῆς ἐν τόπῳ καὶ τῆς ἐν χρόνῳ ἐμφανίσεώς του! Ὀλόκληρος ὁ κόσμος συνίσταται, ἀπλῶς εἰπεῖν, ἐκ σχημάτων καὶ χρωμάτων πᾶσα καλλονὴ του ἐν ταῖς πρὸς ἄλληλα σχέσεσι τούτων. Οἱ ἤχοι εἶναι συμβεβηκότα τῶν κινήσεων μόνον τῶν σωμάτων, οὐχὶ συστατικὰ ἢ ἰδιότητες ἐνδελεχεῖς καὶ ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ. Ἄλλως τε δὲ εἶναι τόσον σπανίως καλαὶ αὐταὶ ἀφ' ἐαυτῶν αἰ φωναὶ, τόσον σπάνιαι³. Καὶ ὁ μουσικώτερος τοῦ αἰγιαλοῦ φλοῖσβος ἀπολείπεται πλεῖστον τῆς ἀπείρου ποικιλίας τῶν ἀποχρώσεων καὶ τῶν γραμμῶν ἡρέμα κυμαινομένης θαλάσσης. Ὁ ἀστροφεγγῆς οὐρανὸς τῆς νυκτὸς μένει αἰωνίως ἄφωνος πρὸς τὸ οὐρ, ἐνῶ οἱ ὀφθαλμοὶ ἀποκομίζονται τόσας ἐντυπώσεις καλοῦ ἐκ τῆς πρὸς αὐτὸν θεάς. Πλεῖστα ζῶα τέρπουσι τὴν ὄψιν μόνον διὰ τῆς μορφῆς αὐτῶν, ἄλλα πάλιν, ὡς ὁ ταῶς, εἶναι καλὰ διὰ τὸν χρωματισμόν, τούναντίον ὅμως διὰ τὴν φωνήν των. Τέλος πόσα ἄνθη καὶ φυτὰ δὲν ἐξέχουσιν ἐπὶ καλλονῇ σχημάτων καὶ χρωμάτων, ἐνῶ εἶναι ὅλως διόλου ἄοσμα ἢ καὶ ὄζουσι κακῶς; Ὁρθῶς λοιπὸν ὁ Πλωτῖνος ἀποφαίνεται, ὅτι «τὸ καλὸν ἐστὶν ἐν ὄψει πλεῖστον».

Μόνον μετὰ τὴν ὄψιν ἔρχεται ἡ ἀκοὴ ὡς αἰσθητικὸν τοῦ καλοῦ ὄργανον. «Ἔστι δ' ἐν ἀκοαῖς», προσθέτει ὁ Πλωτῖνος, «κατὰ τε λόγων συνθέσεις καὶ ἐν μουσικῇ ἀ-

3. Πρβλ. H. Lotze: Ueber den Begriff der Schönheit. Göttingen. 1845 σελ. 42.

πάση· καὶ γὰρ μέλη καὶ ῥυθμοὶ εἰσι καλοί».

Καὶ ἐνταῦθα, ὅπως ἐν πολλοῖς ἄλλοις, προηγήθη τοῦ ἡμετέρου φιλοσόφου ὁ Πλάτων, οὐ μόνον ὡς πρὸς τὴν διάκρισιν τοῦ αἰσθητοῦ, εἰς καλὸν ἐν ὄψει καὶ καλὸν ἐν ἀκοαῖς, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὰ παραδείγματα τοῦ τελευταίου. Ἐν τούτοις ὁ Πλωτῖνος δὲν ἀναμασσᾷ ἀπλῶς τὰ πλατωνικὰ χωρία⁴. Τὰ ὑποθέτει μόνον, ὡς γνωστὴν τοῖς δι' οὓς γράφει βάσιν, ὡς ὠρισμένην ἀφετηρίαν, ἀφ' ἧς παραλαβὼν θὰ τοὺς εἰσαγάγῃ εἰς τὰς ἰδικὰς του περὶ καλοῦ θεωρίας. Τὰς δὲ θεωρίας ταύτας γνωρίζει αὐτοῖς, κατὰ τὴν συνήθειάν του, ὄχι μόνον ἐν οἷς προσθέτει, ἀλλὰ καὶ ἐν οἷς ἀφαιρεῖ ἐκ τοῦ Πλάτωνος. Ὁ τελευταῖος παραθέτει ὡς παραδείγματα τοῦ ἐν ὄψει καλοῦ τὰ ποικίλματα τὰ ζωγραφήματα καὶ τὰ πλάσματα, καὶ μερίζει τὸ καλὸν τρόπον τινὰ ἐξ ἴσου μεταξὺ τῆς ὄψεως καὶ τῆς ἀκοῆς, παραδείγματα τῶν δι' ἧς καλῶν εἰσι κατ' αὐτὸν «οἱ φθόγγοι οἱ καλοί, καὶ ἡ μουσικὴ ξύμπασα καὶ οἱ λόγοι καὶ αἱ μυθολογίαι» (Ἰππ. μ. 298). Ὁ Πλωτῖνος προδίδει πολὺ πλείονα πρὸς τὴν φύσιν οἰκειότητα· διαβλέπει καὶ αἰσθάνεται τὸ ἐν αὐτῇ καλὸν εἰς τοιοῦτον βαθμὸν καὶ ἐν τοσοῦτοις παραδείγμασιν, ὥστε, ἀπηλπισμένος νὰ τὰ ἀπαριθμήσῃ, καὶ ὑποχρεωμένος νὰ διορθώσῃ τὸν Πλάτωνα, ἀφήνει μὲν κατὰ μέρος τὰ ὀλίγιστα ἐκείνου παραδείγματα, ἀποφαίνεται δὲ γενικῶς, ὅτι τὸ καλὸν ἐστὶν ἐν ὄψει πλεῖστον. Τοῦτο εἶναι εὐλαβῆς τοῦ ἐξ

4. Τὰ χωρία ταῦτά εἰσι: Φαῖδρ. 250, D. Ἰππ. μ. 298 A. B. 295 D. Γοργ. 474, D. E.

οὐ δανείζεται συμπλήρωσις. Συμπλήρωσις εἶναι ἐπίσης καὶ ἡ προσθήκη τῶν ρυθμῶν μεταξὺ τῶν παραδειγμάτων τοῦ ἐν ἀκοαῖς καλοῦ, διότι δι' αὐτῆς εἰσάγεται εἰς τὴν καλολογία καὶ τὸ ἐν τῇ ἐξωτερικῇ φύσει ὑπάρχον καλὸν ἐν ἀκοαῖς, τὸ ὡς τάξις τῆς κινήσεως (Πλ. Νομ. II. 664-665) μόνον παρουσιαζόμενον. Ἀφ' ἑτέρου ὅμως ὁ Πλωτῖνος ἀποσιωπήσας τὰ ἐν οἷς ὁ Πλάτων συγγέει τὸ καλὸν μετὰ τοῦ ὠφελίμου καὶ τοῦ χρησίμου (Γοργ. 474 D.), ἀποφεύγει καὶ τὸ νὰ κατατάξῃ τὰς εὐωδίας μεταξὺ τῶν παραδειγμάτων τοῦ αἰσθητοῦ καλοῦ, ὡς ποιεῖ ὁ Σωκράτης ἐν Φιλήβῳ σελ. 51, B⁵. Τοιαῦταί τινες διαφοραὶ, ὅσον μικραὶ καὶ ἂν φαίνωνται εὐθύς ἐν ἀρχῇ, ὅμως προοιμιάζονται ἡμῖν καλολογία ἐπὶ εὐρυτέρων καὶ ψυχολογικωτέρων ἰδρυμένην βάσεων.

Ἀληθῶς, ἐν τῇ παραλείψει τῆς ὀσφρήσεως, ὡς αἰσθητικῆς τοῦ καλοῦ ὁ Πλωτῖνος ἔχει ὑπὲρ ἑαυτοῦ ὄχι μόνον τὴν πρὸ αὐτοῦ ἐπικρατήσασα γνώμην: (Ἄριστ. Τοπ. VII 3. σελ. 377), ἀλλὰ καὶ τὰς νεωτάτας περὶ καλοῦ ψυχολογικὰς θεωρίας μέχρι τινός⁶: Ἡ ψυχολογία διακρίνει τὰ καλολογικὰ ἀπὸ τῶν φυσικῶν αἰσθημάτων. Ὁ γενικὸς τῶν τελευταίων χαρακτήρ δὲν εἶναι κυρίως παρὰ εὐεξία ἢ καχεξία τις φυσική· ἐνῶ τὰ καλολογικὰ αἰσθήματα φέρουσιν ἀπαρεξηγήτως τὸν χαρακτήρα τῆς ἀρε-

5. Ἐν τούτοις καὶ ὁ Πλάτων ὁμολογεῖ, ὅτι «τὸ περὶ τὰς ὀσμάς γένος τῶν ἡδονῶν εἶναι ἤττον θεῖον». Πρβλ. καὶ Τιμ. 66 D. ἐνθα δίδε τὸν λόγον τούτου.

6. Ἰδ. τὸ ΣΤ' Κεφ. τῆς παρούσης μελέτης.

σκειίας ἢ ἀπαρεσκειίας· ἐπομένως τὰ πρῶτά εἰσι στενῶς συνδεδεμένα μετὰ τῆς ζωϊκῆς τοῦ ἀνθρώπου ὑπάρξεως, καὶ ἐνδιαφέρουσι τὴν ὑποκειμενικὴν αὐτοῦ εὐεστῶ οὕτως εἰπεῖν, ἐνῶ τὰ δεύτερα οὐδὲν προσωπικὸν ἐνδιαφέρον συνεπάγονται. Ἄλλὰ τὰ φυσικὰ αἰσθήματα εἶναι ὡς γνωστὸν τόσῳ μᾶλλον ἰσχυρά, τόσῳ μᾶλλον ὑποκειμενικά, ὅσῳ ὑποδεέστερα εἶναι τὰ αἰσθητήρια, δι' ὧν δεχόμεθα τὰς προκαλούσας τὴν γένεσιν αὐτῶν ἐντυπώσεις. Οὕτως ἡ ἀρνητικὴ ἀξία τῶν διὰ τῆς ἀφῆς αἰσθημάτων κέκτηται τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἄλγους· ἡ τῶν διὰ τῆς γεύσεως τὸν χαρακτῆρα τῆς ἀηδίας καὶ σικχασίας· ἡ τῶν διὰ τῆς ὀσφρήσεως οὐχ ἤττον τὸν τῆς σικχασίας καὶ βδελυγμίας. Ἀκόμη καὶ αὐτὴ ἡ ἀκοὴ προσβάλλεται ὑπὸ τῶν κακοφωνιῶν τρόπον τινὰ προσωπικῶς. «Αὐτὸ προσβάλλει τὴν ἀκοήν μου»· λέγομεν συνεχῶς, ὡς εἰ ἐλέγομεν περίπου, αὐτὸ μὲ προσβάλλει προσωπικῶς. Ἄλλως τε δὲ τίς ἀγνοεῖ τὴν ἀνυπόφορον ἐπίδρασιν, ἣν ἐξασκεῖ ἐπὶ τῶν ἀκουστικῶν νεύρων κακῶς ἤχοῦν παραχορδισμένον κλειδοκύμβαλον; Τίς δύναται νὰ ὑποφέρῃ ἀπαθῶς τὸν τριγμὸν αἰχμηροῦ τινος καρφίου, δι' οὗ προσπαθεῖ τις νὰ χαράξῃ τὴν ὕελον; Ἐνῶ τὸ αἶσθημα, ὅπερ διεγείρει ἐν ἡμῖν καὶ ἡ δυσειδεστέρα εἰκονικὴ παράστασις ἐνὸς ἀντικειμένου οὐδὲν κοινὸν ἔχει πρὸς τὴν προσωπικὴν ἐκείνην ἀγανάκτησιν. Ἡ ἀνεξαρτησία ὅμως αὕτη τῆς αἰσθήσεως ἀπὸ τῶν ὅσ' ἀντιλαμβάνεται εἶναι ἀπολύτως ἀναγκαία, ἵνα μὴ τὸ δι' αὐτῆς διεγειρόμενον φυσικὸν αἶσθημα θολώνῃ καὶ σκοτίζῃ τὸ καλλολογικόν, συγχεόμενον καὶ δυσχεραῖνον ἢ παρακωλύον τὴν κρίσιν τῆς ψυχῆς

περί τῆς καλλολογικῆς τῶν ἀντικειμένων σημασίας⁷.

Ἡ ὄρασις ἐπομένως, ὡς ἡ ἐλάχιστα ὑλικῶς συγχρωτιζομένη μετὰ τὰ ἐξωτερικὰ ἀντικείμενα αἰσθήσεις, εἶναι, ὑπὸ ψυχολογικὴν ἔποψιν, ἡ γέφυρα ἢ ἀπὸ τοῦ ὑλικοῦ εἰς τὸν καλλολογικὸν μετὰγουσα κόσμον⁸. Διὰ τοῦτο ὁ μὲν Πλάτων ἀπεκάλεσεν αὐτὴν ἐναργεστάτην, οἱ δὲ νεώτεροι ἀντικειμενικωτάτην τῶν αἰσθήσεων. Δευτέρα, μετ' αὐτὴν ἔπεται ἡ ἀκοή, μειονεκτοῦσα μὲν τῆς ὀράσεως, ὡς ἀντιλαμβανομένη τὸ καλὸν ἐν χρόνῳ, καὶ οὔσα ἡττον ἀπαθῆς ὑπὸ τῶν ἐξωτερικῶν ἐντυπώσεων, πλεονεκτοῦσα ὅμως κατὰ τοῦτο, ὅτι μόνον αἱ δι' αὐτῆς ἐντυπώσεις διεγείρουσιν ἐν ἡμῖν, ἀμέσως διὰ τοῦ τρόπου καθ' ὃν γίνονται ἀντιληπταί, παραστάσεις σχέσεων, αἴτινες, ὡς ἀντικείμενον τῆς ἀρεσκείας, διακρίνονται αὐτῆς ταύτης τῆς ἀρεσκείας, ὡς ἐσωτερικῆς μόνον τοῦ αἰσθήματος διαθέσεως: Τοὺς τόνους ἀντιλαμβανόμεθα σχεδὸν πάντοτε ὡς σύμβολα ἀντικειμενικοῦ τινος περιεχομένου,

7. Τὴν σχετικῶς μεγίστην ὑποκειμενικὴν ἀπάθειαν τῶν διὰ τῆς ὀράσεως αἰσθημάτων μαρτυρεῖ νομίζομεν καὶ τὸ γεγονός, ὅτι οὐδεμία σχεδὸν γλῶσσα κέκτηται χαρακτηριστικὰ τῶν δυσαρέστων χρωμάτων ὀνόματα ἐκ τῶν παθήσεων αὐτῆς ταύτης τῆς ὀράσεως εἰλημμένα. Ὅπου εἶναι ἀνάγκη τοιούτων, λαμβάνονται ἐκ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων. Οὕτως ἡ γερμανικὴ, ὅπως χαρακτηρίσῃ τὸ δυσάρεστον ἐν τοῖς λίαν ζωηροῖς χρώμασιν ἀποκαλεῖ ταῦτα κραυγάζοντα χρώματα.

8. Πρβλ. ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην τὰ ὑπὸ τοῦ M. Carriere περί τῶν λοιπῶν αἰσθήσεων λεγόμενα ἐν τῇ *Aesthetik die Idee des Schönen* τόμ. I. σελ. 250.

χωριστοῦ τοῦ ὑπ' αὐτοῦ διεγειρομένου ἐν ἡμῖν αἰσθήματος ἀρεσκείας ἢ ἀπαρεσκείας, ὅχι ὅμως κατὰ τὸν αὐτὸν βαθμὸν οὐδὲ πάντοτε καὶ τὰ χρώματα⁹.

Τὰ ὑπὸ τοῦ Herder (Werke z. Schön. Litt. u. Kunst. XIX. σελ. 36.71.) μακρηγορηθέντα περὶ τῆς ἀφῆς, ὡς τοῦ κυρίως αἰσθητικοῦ ὄργάνου τοῦ ἐν μορφαῖς καὶ σχήμασι καλοῦ, ἠδυνάμεθα νὰ παρακάμψωμεν ἐνταῦθα, χωρὶς φόβου πολλῆς τινος ζημίας. Δὲν δυσκολευόμεθα νὰ παραδεχθῶμεν μέχρι τινὸς μετὰ τοῦ Vischer, (Aesth. ἐνθα ἀνωτέρω) ὅτι ὁ διατρέχων διὰ τῶν βλεμμάτων τὰς ἐπιφανείας ἐνὸς ἀνδριάντος, ἐνὸς ἀρχιτεκτονικοῦ ἔργου, συναποκομίζεται καὶ τὸ αἶσθημα τῆς λειότητος, ἀπαλότητος, τρυφερότητος καὶ τῶν τοιούτων, ὅσα μόνον τῇ ἀντιλήψει τῆς ἀφῆς ἀπόκεινται· γνωρίζομεν δέ, ὅτι ὁ γλύπτης δὲν δύναται νὰ κατασκευάσῃ ἐν ἄγαλμα, χωρὶς νὰ ψηλαφήσῃ καὶ βεβαιωθῇ διὰ τῆς ἀφῆς περὶ τῆς τελειότητος καὶ ἀκριβείας τῶν εὐμορφιῶν αὐτοῦ· ἀλλ' ἀδυνατοῦμεν νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι φιλοσοφία τοῦ ἐν σώμασι καλοῦ, ἐπὶ τῆς ἀφῆς μόνον βασιζομένη, δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ποτὲ ὡς καλολογία δι' ἄλλους τινάς, ἐκτὸς τῶν ἐκ γενετῆς τυφλῶν. Ἐὰν ὁ Herder δὲν ἐφέρετο εἰς τὰς θεωρίας αὐτοῦ τὰς τοιαύτας μόνον ἐκ τυφλῆς καὶ ἐμπαθοῦς κατὰ τοῦ Καντίου πολεμικῆς¹⁰ ἤθελε πεισθεῖ περὶ τούτου ἐξ αὐτοῦ τοῦ πειράματος, ὅπερ εἰσάγει πρὸς ὑ-

9. Lotze, Geschichte der Aesthetik in Deutschland-München. 1868, σελ. 293.

10. Ἴδ. τὸ ἐπόμενον Κεφάλαιον.